

Проблеми розвитку молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України важливим питанням є пошук шляхів ефективного функціонування продовольчого ринку.

Серед багатьох нерозв'язаних проблем гостро постає проблема підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору. Перетворення агропромислового комплексу на високоефективний, конкурентоспроможний сектор економіки держави – це питання здатності агропромислового комплексу країни інтегруватися у світовий аграрний ринок.

Нині можна розділити сільськогосподарську продукцію за трьома групами за рівнем конкурентоспроможності:

група конкурентоспроможної продукції (насіння соняшнику, продовольче та фуражне зерно, насіння ріпаку й сої);

група продукції перспективної конкурентоспроможності (м'ясо птиці, овочі, яйця, молоко та молокопродукти, свинина, картопля, мед);

група продукції з низькою перспективою створення конкурентоспроможності (яловичина, цукор, льон, фрукти, виноград).

Зупинимося на ринку молока, який є, на нашу думку, значний. Понад 20 років тому ринок молока займав стійкі позиції щодо обсягів виробництва й споживання на світовому ринку молочної продукції. Однак реформування аграрного сектору економіки, реорганізація колективних сільськогосподарських підприємств на початку двохтисячних років в агроформування, засновані на приватній, приватно-орендній формах, сприяли, насамперед, розвитку галузі рослинництва, яка потребує порівняно з тваринництвом і безпосередньо молочним скотарством значно менших інвестицій. Результат тривалого перехідного періоду до ринкової економіки позначився на загостренні кризового стану ринку молока.

Особливі властивості молока та продуктів його переробки зумовлюють необхідність стабільного розвитку виробництва й збуту цих продуктів: безперервного забезпечення населення молоком і молочними продуктами щоденного попиту, гарантованого надходження молочної сировини до переробних підприємств¹.

За останні десять років виробництво молока в Україні щорічно зменшується й за 2010 рік вироблено на 11,1 %, або 1410 тис. т, менше порівняно із 2000 роком. Не став переломним і 2011 рік, в якому виробництво молока скоротилося на 1,4% порівняно з 2010 роком.

Зниження обсягів виробництва та зростання реалізаційних цін значно скоротило споживання населенням молочних продуктів. При необхідному рівні споживання молока і молочних продуктів (у перерахунку на молоко) 390-395 кг на рік, його фактичне вживання становить трохи більше 200 кг, що на 54% нижче за необхідну норму². Рівень самозабезпечення становить близько 1,2, що засвідчує про низьку купівельну спроможність населення.

Постійне скорочення поголів'я корів (з 8,4 млн гол. у 1990 році до 2,6 млн гол. на кінець 2011-го), відсутність системи договірних відносин між виробниками та переробниками молока, монополізація ланцюжків просування молочної продукції від виробника до споживача з відповідним впливом на цінову ситуацію, відсутність у попередні роки дійової державної політики щодо створення рівнозначних із суміжними галузями економічних умов для розвитку галузі, вкрай негативно впливають на функціонування молочної галузі України.

За час реформування аграрного сектору виробництво молока з молочних товарних

* Науковий керівник – А.Ф. Бурик, кандидат економічних наук, професор.

¹ Лакішик О.В. Стан і перспективи експорту молока та молокопродуктів / О.В. Лакішик // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 136-141.

² Данчук Ю. Світові тенденції виробництва молока / Ю. Данчук // Молоко і ферма. – 2010. – № 3. – С. 27-29.

ферм і молочних комплексів із можливістю застосування найновітніших промислових технологій та зооветеринарного захисту змістилося на подвір'я населення з примітивними умовами утримання худоби, відсутністю санітарних і гігієнічних умов.

Для організації внутрішнього й зовнішнього ринку молока і молокопродуктів, поліпшення якості харчування населення та конкурентоспроможності на світовому ринку, стратегічним завданням держави має стати відродження молочного скотарства, особливо великих товарних ферм і комплексів.

Не оминула криза й молочного скотарства Черкаської області. Так, поголів'я корів, утримуваного всіма категоріями господарств, за останні 20 років скоротилося у 3,4

раза, що становить 220,6 тис. гол., з яких 205,8 тис. гол. зменшено у сільськогосподарських підприємствах (табл. 1).

Виробництво молока по Черкаській області у 1990 році в обсязі 1009,7 тис. т забезпечувало з розрахунку на одного жителя 659,4 кг при рівні споживання однією особою 342,1 кг. До 2000 року виробництво молока всіма категоріями господарств порівняно з 1990 роком зменшилося на 50,5%, або на 510,6 тис. т, що з розрахунку на одну особу становило 349,4 кг, а отже, й скоротилося споживання населенням молока до 216,3 кг. Протягом 2000-2011 років різкого зниження виробництва молока вже не відбувалося, хоча за 2011 рік область не досягла рівня виробництва 2000 року на 35,2 тис. т.

1. Динаміка поголів'я корів і виробництво молока у Черкаській області

Показник	1990 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.
Поголів'я корів, тис. гол.							
Усі категорії господарств	341,1	188,7	181,0	163,7	131,1	95,4	93,5
у т.ч.: сільгосппідприємства	251,6	109,8	96,9	79,5	51,5	45,3	45,8
господарства населення	56,9	78,9	84,1	84,2	79,6	50,1	47,7
Виробництво молока, тис. т							
Усі категорії господарств	1009,7	499,1	537,5	559,7	518,7	478,9	463,9
у т.ч.: сільгосппідприємства	834,3	241,3	249,1	234,8	191,9	216,0	220,5
господарства населення	175,4	257,8	288,4	324,9	326,8	262,9	243,4
Питома вага категорій господарств у виробництві молока, %							
Сільгосппідприємства	82,6	48,3	46,3	42,0	37,0	45,1	47,5
Господарства населення	17,4	51,7	53,7	58	63,0	54,9	52,5

Дані таблиці 1 показують, що протягом 1990-2011 років питома вага виробництва молока за категоріями господарств зазнала значних змін: із співвідношення 82,6% по сільськогосподарських підприємствах і 17,4% у господарствах населення у 1990 році до 47,5 : 52,5 у 2011 році. Зменшення виробництва молока у суспільному секторі в 3,8 раза та високий рівень концентрації виробництва у приватному секторі не уможливило забезпечувати переробні підприємства якісним молоком. Молокопереробні підприємства приймають молоко від населення в основному 2-м гатунком, оскільки дане молоко не повною мірою відповідає санітарно-бактеріологічним нормам ДСТУ на молоко 3662-97, а отже, й відповідно ціна порівняно

з прийнятим молоком від великотоварних підприємств нижча на 30- 40%.

Цінова політика на молочну продукцію, скорочення чисельності сільського населення, відсутність механізованої організації праці з утримання корів стають основними чинниками зменшення поголів'я корів у господарствах населення. Так, по Черкаській області за останні два роки відбулося скорочення поголів'я корів у селянських домогосподарствах на 4,8 %, або 2,4 тис. гол. У свою чергу, сільськогосподарські підприємства Черкаської області не вбачають у своїх пріоритетних планах розвитку сільськогосподарського виробництва розвиток молочного скотарства. Із 478 сільськогосподарських підприємств області лише 180, або 37,7% від загальної кількості, утримують молочне поголів'я корів (табл. 2).

2. Групування сільськогосподарських підприємств усіх категорій Черкаської області за поголів'ям корів

Рік	до 50	51-100	101-150	151-200	201-250	251-300	301-350	351-400	401-450	451-500	501-550	551-600	601-750	751 та більше	Всього
2008	32	28	37	21	17	17	12	4	5	6	5	2	4	9	199
2009	35	28	28	23	17	10	14	6	7	5	4	3	4	9	193

2010	31	25	26	26	16	12	14	6	4	7	3	3	4	8	185
2011	26	27	29	20	18	9	12	8	6	8	1	4	3	9	180

Джерело: Власні дослідження автора на основі даних статистичної звітності Ф-24 «Звіт про стан тваринництва».

Аналіз групування підприємств за кількістю утримуваних корів показує, що 57%, а це 102 підприємств, утримували у 2011 році поголів'я корів до 200 гол. Протягом 2008-2011 років спостерігається зменшення підприємств, які займаються молочним скотарством. Так, у 2011 році на 19% порівняно із 2008 роком скоротилася кількість підприємств, які утримували на молочних фермах поголів'я корів до 50 гол. На одному рівні за досліджуваний період знаходяться підприємства, які утримують від 151 до 250 корів, і

їхня частка по області становить 21%. У межах 1-5% підприємств із градацією утримуваного молочного стада від 400 голів і більше. Основна частка даних молочних ферм зосереджена у Чорнобаївському та Золотоніському районах (табл. 3). У підприємствах зазначених районів утримується в межах 40% загальнообласного поголів'я корів, а ферми із утриманням корів більше 400 гол. становлять у Чорнобаївському районі 44%, Золотоніському – 56% від загальнорайонних підприємств.

3. Групування сільськогосподарських підприємств Черкаської області за чисельністю поголів'я корів станом на 01.01.2012 року

Райони / поголів'я корів, гол.	до 50	51 100	101 150	151 200	201 250	251 300	301 350	351 400	401 450	451 500	501 550	551 600	601 650	751 більше	Всього
Городищенський		2							1					1	4
Драбівський	6	3			2										11
Жашківський		1	4	1	1	1									8
Звенигородський		1		1	2	1	1					2			8
Золотоніський			1	4	1	1	2			2		1	2	2	16
Кам'янський				2			1								3
Канівський	2	1													3
Катеринопільський	3	3	1			1									8
К-Шевченківський	3	1	3	2				1							10
Лисянський	1		1		1		1								4
Маньківський		1	3		1			1							6
Монастирищенський	1	2	2												5
Смілянський	2		1							1				1	5
Тальнівський	6	2			3		1	1							13
Уманський	1	3		5		2		1				1			13
Христинівський		2		1	3	1	3	2	2						14
Черкаський	1		1		2		2	1	1	1					9
Чигиринський			3	1											4
Чорнобаївський		2	4		2	1	1	1	1	4	1		1	5	23
Шполянський		3	5	3		1			1						13
По області:	26	27	29	20	18	9	12	8	6	8	1	4	3	9	180

Дослідження підтверджують, що молочне скотарство розвивається із достатньо високим рівнем рентабельності, коли в підприємстві утримується поголів'я корів не менше 400 – 600 гол. Це пов'язано з тим, що у великому промисловому підприємстві (за рахунок ширших можливостей щодо застосування певних економічних факторів, використання ергономного устаткування, підвищення рівня технологічності виробництва і впровадження нових, енергозберігаючих

технологій) наросування обсягів виробництва веде до зменшення витрат постійного капіталу, отже, до зниження собівартості одиниці кінцевої продукції.

Із вступом України до СОТ постає необхідність здійснення комплексних заходів щодо поліпшення ситуації в економічному становищі молочної галузі.

Пріоритетом галузевої Програми розвитку молочного скотарства України до 2015 року є забезпечення розвитку галузі за рахунок роз-

ширення великотоварних спеціалізованих сільгосппідприємств до 40% у 2015 році.

Враховуючи, що для розвитку великотоварного молочного виробництва необхідні значні фінансові інвестиції, на перехідному етапі не слід відокремлювати значну роль виробництва молока в особистих господарствах населення.

З метою здійснення підтримки й розвитку молочного скотарства у домогосподарствах населення відповідно до Програми розвитку галузі молочного скотарства Черкаської області на 2010-2020 роки на придбання нетелей з подальшою передачею їх одноосібним господарям у 2012 році передбачено надання субвенції з обласного та місцевих бюджетів на умовах співфінансування з розрахунку 30% –

кошти обласного бюджету і 70% – кошти місцевих бюджетів. Відповідно до цих заходів нетелі, придбані за рахунок бюджетних коштів, надаватимуться селянам на безповоротній основі за умови подальшої передачі першої нетелі наступному одержувачу.

Головним завданням у молочному скотарстві на сучасному етапі є розробка і запровадження необхідних заходів щодо збільшення обсягів виробництва молока, зниження його собівартості. Основним чинником для досягнення поставлених завдань передусім є підвищення продуктивності дійного стада.

Економічну ефективність молочної галузі в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області наведено в таблиці 4.

4. Економічна ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області

Показник	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Кількість сільськогосподарських підприємств	464	458	445	478
у т.ч. утримують молочне скотарство	199	193	186	180
Поголів'я корів молочного напрямку, гол.	44747	45194	44176	44457
Валовий надій, тис. т	187,2	205,2	214,2	219,8
Надій на корову, кг	4184	4539	4823	4946
Виробнича собівартість, грн/т	1465,6	1506,8	2028,3	2359
Реалізація молока, тис. т	170,7	187,2	196,8	189,7
Реалізаційна собівартість, грн/т	1641,4	1668,4	2340,1	2621,4
Ціна реалізації грн/т (без ПДВ)	1842,3	1813,0	2738,6	3158,2
Прибуток, тис. грн	34297,5	27107,6	78422	103834
Рівень рентабельності реалізованого молока, %	12,2	8,7	17,0	20,3
Виробництва молока на 100 га с.-г. угідь, т	21,5	24,1	24,3	28,5
Щільність поголів'я корів на 100 га с.-г. угідь	5,1	5,3	5,0	5,7

Протягом 2008-2011 років значних змін поголів'я молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області не зазнало, тоді як валове виробництво молока збільшено на 17,4% за рахунок підвищення продуктивності дійного стада.

Останніми роками надій на корову по підприємствах області з кожним роком збільшувався і за 2011 рік у середньому даний показник становив 4946 кг, що на 18,2% більше порівняно з надоями 2008 року.

Основними причинами негативного впливу на розвиток молочної галузі є :

1. Низька ефективність скотарства, що зумовлено неповноцінною годівлею тварин. Тому організація годівлі, яка передбачає оптимальне забезпечення тварин енергією, поживними і біологічно активними речови-

нами, має бути ключовим аспектом при утриманні корів.

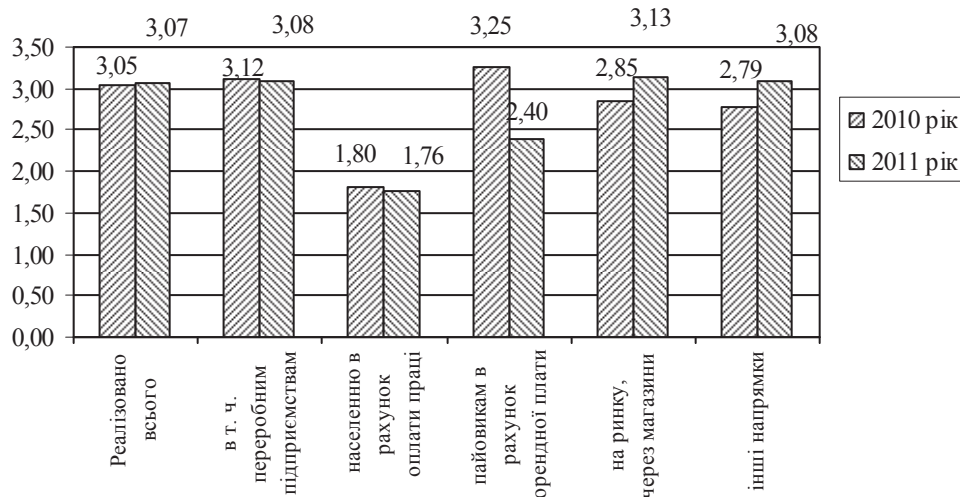
2. Будь-які порушення технології утримання корів, особливо в період, близький до отелення, та в перші тижні після нього, призводять не лише до зниження продуктивності, а й спричиняють розвиток різних хвороб у тварини.

3. Нині зберігається низький рівень оновлення основних засобів виробництва галузі, переходу на інноваційні технології, а отже, виробництво залишається енергоємним зі значними виробничими витратами.

При цьому слід відзначити, що навіть за таких умов виробництво молока протягом останніх років залишається одним із прибуткових секторів галузі тваринництва. Рівень рентабельності молочного виробництва в середньому по області становить у межах

20%. Протягом 2011 року закупівельні ціни на молоко від сільськогосподарських під-

приємств у середньому дорівнювали 3,5-3,8 грн за 1 кг (рис.).

Середні реалізаційні ціни на молоко за каналами реалізації сільськогосподарськими підприємствами Черкаської області за 2010-2011 роки, грн/кг¹

Реалізація молока дає можливість підприємствам одержувати протягом року обігові кошти. Так, за 2011 рік сільськогосподарськими підприємствами Черкаської області реалізовано молока на 647,6 млн грн, що на 108,5 млн грн більше проти 2010 року, чистий прибуток становив 109,5 млн грн, що на 39,7% більше порівняно із прибутком у 2010 році.

Особливого значення набуває підвищення економічної ефективності сільськогоспо-

дарського виробництва в умовах ринкових відносин і конкуренції, коли виграє той товаровиробник, який має нижчу собівартість та високу якість продукції.

Середня собівартість молока по сільськогосподарських підприємствах Черкаської області із похибкою залежно від рівня продуктивності корів за 2011 рік становила 2,4 грн за 1 кг. Найвищу питому вагу, а це майже 50%, у структурі собівартості виробництва молока мають корми (табл. 5).

5. Динаміка витрат і структура виробничої собівартості 1 ц молока в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Надій на корову, кг	4539	4823	4946
Виробнича собівартість – усього, грн/ц	150,7	202,8	235,9
Прямі матеріальні витрати, грн	97,9	134,6	155,8
у структурі витрат, %	64,9	66,4	66,1
Корми, грн	70,7	95,5	111,4
у структурі витрат, %	46,9	47,1	47,2
Нафтопродукти, грн	7,3	9,2	12
у структурі витрат, %	4,9	4,5	5,1
Оплата послуг і робіт сторонніх організацій, грн	4,9	6,1	6,5
у структурі витрат, %	3,2	3,0	2,8
Решта матеріальних витрат, грн	14,9	23,8	25,9
у структурі витрат, %	9,9	11,7	10,9
Прямі витрати на оплату праці, грн	31,5	37,7	43,9
у структурі витрат, %	20,9	18,6	18,6
Інші прямі витрати на загальновиробничі витрати – всього, грн	21,3	30,5	36,2
у структурі витрат, %	14,1	15,0	15,3

¹ Власні дослідження автора на основі даних статистичної звітності Ф- 21-ЗАГ «Звіт про реалізацію сільськогосподарської продукції».

Амортизація необоротних активів, грн	6,6	9,7	9,4
у структурі витрат, %	4,4	4,8	3,9
Відрахування на соціальні заходи, грн	9,1	13,6	16,5
у структурі витрат, %	6,0	6,7	7,0
Решта інших прямих і загальновиробничих витрат, грн	5,6	7,2	10,3
у структурі витрат, %	3,7	3,5	4,4

Підводячи підсумки, слід відзначити, що ефективність виробництва молока прямо залежить від собівартості продукції, підвищення продуктивності корів, поліпшення якості продукції. Особливу увагу сільгосптоваровиробники повинні приділяти збалансованому, високопоживному кормовиробництву, проводити оновлення молочного стада високопродуктивними породами нетелей і корів, прагнути до поліпшення системи утримання корів

за передовими технологіями зарубіжних країн із годівлею за типом «шведський стіл» та доїнням у спеціально обладнаних залах.

Вимоги СОТ щодо реалізації молочної продукції ставлять перед сільгосптоваровиробниками завдання нарощування виробництва тваринницької продукції на промисловій основі зі впровадженням інтенсивних технологій утримання худоби, що забезпечить економічність і поліпшить якість продукції.

Проаналізовано стан молочного скотарства та економічну ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області.

Проанализировано состояние молочного скотоводства и экономическую эффективность производства молока в сельскохозяйственных предприятиях Черкасской области.

An article analyses the state of the cattle breeding and economic efficiency of milk production on the farms of Cherkassy region.

*

І.В. ТКАЧУК, аспірант*

Уманський національний університет садівництва

Оцінка грошових потоків сільськогосподарських підприємств

Ринкове конкурентне середовище вимагає від підприємств різних галузей економіки України, у т.ч. й сільськогосподарських, гнучкого реагування на зміни ринку, виконання зобов'язань між пов'язаними сторонами повною мірою та прозорості розрахунків, проведення діяльності відповідно до міжнародних стандартів. Грошові потоки сільськогосподарських підприємств характеризуються нерівномірністю і не є узгодженими у часі внаслідок сезонного характеру виробництва. Оцінка грошових потоків здійснюється за визначений період часу й при інтерпретації одержаних результатів передбачає

врахування особливостей функціонування підприємств аграрної галузі.

Питанням проведення оцінки грошових потоків підприємств приділяли увагу як вітчизняні, так і зарубіжні науковці: А. А. Мазаракі, Л. О. Лігоненко, Н. М. Ушакова, П. А. Стецюк, С. В. Климчук, В. Х. Бівер, С. А. Росс, Б. Д. Джордан, Р. Д. Кей, В. М. Едвардс та ін. Визначені ними показники лягли в основу проведеного дослідження.

Мета статті – здійснити оцінку грошових потоків сільськогосподарських підприємств залежно від їхнього розміру.

Для проведення дослідження було обрано всі сільськогосподарські підприємства (65 од.), які звітували до Уманського, Христинівського, Маньківського, Жашківського і

* Науковий керівник – Т.Є. Кучеренко, доктор економічних наук, професор.